

L'ÚS DE LA MEDICINA PER LA DONA A L'EDAT MITJANA

NÚRIA FINESTRA I MASCARELLA

La dona ha participat d'antuvi en l'art de sanar, era l'encarregada de donar els primers auxilis o proporcionar medicines als qui l'envoltaven. Formava part de l'educació, no tan sols de les dones del poble, sinó també de dames nobles; existia la vella saviesa de com saber tractar ferides i els ossos trencats o dislocats i conèixer les propietats de les herbes i plantes medicinals. La literatura de rondalles i contes populars ens parla de dames que curen els seus amants amb unguents preparats per elles. En aquestes rondalles la transmissió generalment d'aquests coneixements es dona per boca d'una vella fètilera, un personatge mig-fada i mig-bruixa.

Les abadesses dels monestirs i les seves delegades havien de tenir coneixements mèdics. Era necessària en els convents i monestirs femenins la presència d'una monja amb coneixements mèdics, d'infermeria i de cirurgia. Aquesta havia de curar les germanes, proveir la infermeria i preparar les medicines, és a dir, practicar tot allò necessari per evitar la presència d'homes a la institució. Hi havia monestirs femenins que tenien un hospital on hi cuidaven les monges, i a molts hospitals urbans eren les religioses les que feien d'infermeres. La fundació d'hospitals a totes les ciutats va afavorir un altre camp d'activitat per a dones solteres i sense dot. Aquestes dones havien de ser fortes i hàbils, estar acostumades al treball dur i a les activitats manuals, i a ser possible havien de tenir coneixements d'infermeria. L'Església els exigia vot de pobresa, castedat i obediència, portar hàbit i fer exercicis religiosos. L'assistència regular era escassa i les atencions als malalts eren bàsicament donar-los de menjar i mantenir un mínim de netedat i higiene. La tasca més àrdua de les infermeres era el servei de nit i l'obligació d'ajudar els malalts a anar a la comuna.

Hildegard von Bingen (1098-1179) abadessa del monestir de Rupertsberg, proper a Bingen, havia estat infermera abans de ser abadessa i era famosa per la seva perícia i les seves cures. La seva obra, que engloba tot el coneixement del moment, el *Liber subtilitatum diversarum naturarum criaturarum* (*Subtileses de les diferents naturaleses dins la creació*), està organitzada a l'estil tradicional dels tractats de ciències naturals medievals. Aquests llibres eren dels més desenvolupats de l'època i deixaven palesa l'extraordinària barreja de coneixements mèdics que hi havia al nord d'Europa abans que els progressos de la medicina àrab es donés a conèixer a través de les traduccions del llatí.

Durant els segles XI al XIII es va definir una literatura mèdica destinada a les dones. Es trameten i reelaboren versions d'obres de la medicina greco-romana, es tradueixen textos de la tradició mèdica àrab, es fan traduccions de textos llatins destinats a les dones. Els compendis mèdics de l'època, siguin d'autoria femenina o masculina, inclouen apartats de caràcter pràctic.

La medicina medieval de tradició llatina contempla la diferenciació sexual del cos humà i, per tant, implica un concepte global de salut, tractament de les malalties i cura del cos diferenciat per als dos sexes. És coneguda l'existència de dones que exerceixen la medicina professional a tota l'Edat Mitjana. Moltes d'aquestes dones havien après el seu ofici amb una altra persona, generalment el seu pare o el seu marit (és freqüent trobar vídues que s'encarreguen de la consulta de l'espòs difunt). És evident que poques eren les dones que sabien llatí i podien consultar els tractats dels metges erudits; en conseqüència, el seu coneixement era bàsicament pràctic i era menyspreat pels metges acadèmics, que sols el toleraven en els parts en què no desitjaven intervenir.

L'obligació d'assistir tres anys a l'Estudi General i de sotmetre's a un examen previ per obtenir la llicència convertia en intrusos els que no complien aquesta disposició. Aquesta obligació va posar en la il·legalitat un gran nombre de metgesses i cirurgianes que no podien complir aquests requisits.

Malgrat tot, les dones seguiren exercint la medicina, no únicament d'una manera espontània i il·legal, sinó de forma legal amb autorització per exercir l'art de guarir. A la Corona d'Aragó, aquestes metgesses rebien el títol per designació reial, especialment durant el regnat de Pere el Cerimoniós i els seus fills. La concessió d'aquestes llicències es feia a instància de testimonis que acreditaven la destresa i experiència d'aquestes dones en de l'art de curar malalts. De

tot això es pot deduir que aquestes dones exercien la medicina abans d'obtenir la llicència reial.

Les metgesses més abundants van ser les llevadores, ja que eren sempre dones les que assistien els parts, i per aquest motiu havien de saber la fórmula del baptisme. Generalment, els homes metges consideraven que l'obstetrícia i la ginecologia rebaixaven la seva dignitat i podien ser causa d'escàndol, però la causa més probable era la difícil comprensió del procés de la fecundació, l'embaràs i el part. Destaquen les llevadores jueves, de gran fama i prestigi. Hi havia també jueves metgesses i cirurgianes, sempre en major proporció que de cristianes, però amb la persecució dels jueus a finals del segle XIV van disminuir sense desaparèixer del tot.

La majoria de les dones sàvies o metgesses gaudien d'una posició socioeconòmica privilegiada. Es documenta amb l'aparició del títol de «na» o «doña». Algunes tenien reconeguda fama i van ser criades a la cort, on intervenien en qüestions d'obstetrícia.

A partir de finals del segle XIV es produí un empitjorament notable en la condició social femenina. Apareix una ofensiva progressiva contra les dones que es reflecteix en la seva exclusió de certes activitats fins aleshores exercides per elles, com la medicina, i en un marginació creixent del poder. Aquesta desautorització de les dones es va produir en tots els camps del coneixement, recloent-les en l'àmbit domèstic i marginal.

A les darreries de l'Edat Mitjana, moltes de les dones «sàvies» expertes en l'art de sanar són excloses de la pràctica legal de la medicina i en els millors dels casos eren qualificades de «curanderes».

Mentre les estructures es consolidaven i l'exercici de la medicina no estava regulat, va ser normal que les dones fessin de metge i algunes deixessin constància del seu saber per a les generacions posteriors. Quan el control de la salut va passar a formar part de l'esfera del que era públic, és a dir, va esdevenir un instrument de poder, la professió es va masculinitzar, i es van articular uns instruments d'exclusió que van deixar fora la dona i les minories ètniques. L'arma de coneixement com a mitjà coactiu, ha estat i és utilitzada constantment de manera malèvola.